

TEKSTSTRUCTUUR

Tekststructuur gaat over de manier waarop ideeën zijn *geordend* binnen een tekst, de *relaties* die er tussen deze ideeën bestaan (zoals oorzakelijk of temporeel) en het specifieke *vocabulaire* dat gebruikt wordt om deze structuur tot uitdrukking te brengen. Tekststructuur kan tot uiting komen op **3 niveaus**.

1 TEKSTNIVEAU

Voor informatieve teksten wordt uitgegaan van 5 basisstructuren:

- beschrijving
- vergelijking
- oorzaak-gevolg
- chronologie
- probleemoplossing

Een heldere **tekststructuur** bevat *signalen* die helpen om informatie op alineaniveau goed te kunnen integreren en om hoofdgedachtes van details te onderscheiden.

ONDERWIJS IN TEKSTSTRUCTUUR

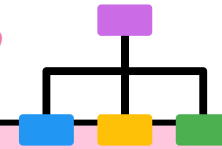
3 ZINSNIVEAU

Signaalwoorden en -zinnen expliciteren de tekststructuur en vormen daarmee het *cement* tussen informatie-eenheden in de tekst.

2 ALINEANIVEAU

De manier waarop *kernzinnen* en *details* binnen alinea's geordend zijn, is bepalend voor de coherentie van een alinea. Een bekende opbouw is de *piramideopbouw*, waarbij de alinea start met de kernzin, wat de integratie van informatie met de voorgaande alinea kan bevorderen. Een andere opbouw is de *trechterstructuur*, waarbij de kernzin de afsluitende zin is en vooral een samenvattende functie heeft.

H. 3 ONDERWIJS IN TEKSTSTRUCTUUR

Biologieteksten, nieuwsberichten en informatie op het web: leerlingen moeten leren omgaan met allerlei teksten. Onderzoek laat zien dat leerlingen vrij goed letterlijke informatie kunnen opzoeken in uiteenlopende tekstsoorten, maar dat ze **worstelen met het integreren van informatie**. Hierbij moeten zij relaties leggen tussen zinnen en alinea's, en met hun voorkennis. Vooral het lezen van informatieve teksten leidt tot problemen; door abstracter taalgebruik en het feit dat ze vaak nieuwe informatie introduceren, maar vooral ook doordat de organisatie van informatie veel meer variatie vertoont dan bijv. bij verhalen. De manier waarop informatie geordend is in informatieve teksten is daardoor minder voorspelbaar.

TEKSTSTRUCTUUR

Tekststructuur gaat over de manier waarop ideeën zijn geordend binnen een tekst, de relaties die er tussen deze ideeën bestaan (bijvoorbeeld oorzakelijk of temporeel) en het specifieke vocabulaire dat gebruikt wordt om deze structuur tot uitdrukking te brengen. Tekststructuur kan tot uiting komen op 3 niveaus: tekst, alinea en zin.

I TEKSTNIVEAU

Schrijvers kiezen voor een bepaalde tekststructuur om een retorisch doel te bereiken. Voor informatieve teksten wordt uitgegaan van 5 basisstructuren:

- beschrijving
- vergelijking
- oorzaak-gevolg
- chronologie
- probleemoplossing

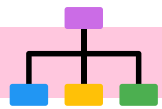
De beschrijving is de minst samenhangende structuur en betreft vaak een reeks feiten rondom 1 onderwerp of verschijnsel; de andere structuren zijn vaster in hun onderdelen en de ordening daarvan. Een tekst getiteld Van rups tot vlinder heeft waarschijnlijk een chronologische tekststructuur, terwijl Hagedis of salamander? eerder een vergelijkende structuur zal hebben, met een focus op verschillen en overeenkomsten. Een heldere tekststructuur bevat signalen die helpen om informatie op alineaniveau goed te kunnen integreren en om hoofd-

gedachtes van details te onderscheiden. Klik [hier](#) om voorbeelden te bekijken van elk van de 5 tekststructuren, allemaal geschreven rond 1 thema (het coronavirus). In elke structuur is de informatie op een andere manier geordend, wat te zien is aan specifieke signaalwoorden en -zinnen. Bovendien kan elke structuur op een unieke wijze schematisch worden samengevat.

II ALINEANIVEAU

Met alinea's delen schrijvers hun tekst op in kleine, overzichtelijke delen, zodat lezers de tekstinhoud stapsgewijs kunnen verwerken. Idealiter voegt elke alinea een stukje informatie toe dat de hoofdgedachte van de tekst verder inkleurt. Informatie binnen alinea's wordt vaak extra gestructureerd met kernzinnen. Kernzinnen zorgen voor thematische eenheid binnen of tussen alinea's en hebben een kapstokfunctie: ze markeren het hoofdthema of de hoofdhandeling en verhelderen bovendien het verband met de rest van de alinea. Alinea's bevatten daarnaast ook details, die dienen als inkleuringen en uitweidingen die niet essentieel zijn voor de hoofdgedachte. De manier waarop kernzinnen en details binnen alinea's geordend zijn, is eveneens bepalend voor de coherentie van een alinea. Een bekende opbouw is de **piramideopbouw**, waarbij de alinea start met de kernzin, wat de integratie van informatie met de voorgaande alinea kan bevorderen. Een andere opbouw is de **trechterstructuur**, waarbij de kernzin de afsluitende zin is en vooral een samenvattende functie heeft. Beide alinea-structuren zorgen voor coherentie en een bepaalde mate van voorspelbaarheid, waardoor de lezer meer houvast heeft bij het verwerken van informatie.

III ZINSNIVEAU

Tekststructuur herken je vooral door te letten op het retorische doel van de schrijver: wil hij bijvoorbeeld juist 2 zaken vergelijken, of eerder een tijdlijn schetsen van gebeurtenissen? Welke informatie staat er op de voorgrond? Aan de oppervlakte van de tekst zie je dit vaak op zinsniveau tot uiting komen door het gebruik van signaalwoorden en signaalzinnen. Signaalwoorden en -zinnen expliciteren de tekststructuur en vormen daarmee het cement tussen informatie-eenheden in de tekst. In het huidige BL-onderwijs ligt de focus vaak alleen op het herkennen van signaalwoorden en de rol die ze spelen bij het interpreteren van lokale relaties tussen (deel)zinnen. Dit is echter niet voldoende, omdat:

- Leerlingen niet alleen de expliciet met signaalwoorden gemarkeerde relaties moeten leren interpreteren, maar ook moeten leren omgaan met **coherentierelaties die impliciet zijn**. Zo moet de lezer van bij het volgende stukje tekst zelf de denkstap maken dat het vieze gezicht van Elodie het gevolg is van het proeven van de naaktslak én de oorzaak van het lachen van haar zus Louise.

Louise moest lachen. Naast de achterdeur lag een stukje slijmerige slak. Daarnaast stond haar zusje met een vies gezicht. Elodie had een hapje naaktslak geproefd.

- Voor **diep tekstbegrip** het belangrijk is om het zinsniveau te ontstijgen en zicht te krijgen op het grotere plaatje: de structuur van de gehele tekst en de relaties op alinea- en op tekstniveau. Leerlingen kunnen via oriëntatie op titel, inleiding en slot van een tekst eerst achterhalen dat een tekst een chronologische ordening vertoont en pas daarna inzoomen op temporele signaalwoorden die de precieze chronologische ordening weergeven.

DE PRAKTIJK

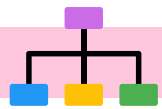
Structuur herkennen In veel lesmaterialen blijft de uitleg over tekststructuur steken op zinsniveau door alleen signaalwoorden te bespreken zonder heldere verbanden te leggen met de tekststructuur op tekst- en alinea-niveau. Hierdoor blijft voor leerlingen vaak onduidelijk wat je met deze kennis kunt. Zodra leerlingen met hele alinea's en langere teksten in aanraking komen, is het daarom belangrijk meer aandacht te besteden aan de verschillende tekststructuren op tekst- en alinea-niveau. In plaats van een eenzijdige focus op lijstjes signaalwoorden is het zinvoller om leerlingen eerst uit te leggen welke structuren er zijn, wanneer schrijvers deze gebruiken en daarna pas aan welke signaalwoorden en vaste onderdelen ze te herkennen zijn.

Geschikte **activiteiten** voor structuurherkenning op tekst- en alinea-niveau zijn:

- **Sorteren**: leg tekst(fragment)en met dezelfde tekststructuur op een stapel.
- **Markeren**: onderstreep de belangrijkste signaalwoorden en kernzinnen in.
- **Specifieke vragen**: stel specifieke vragen afgestemd op de vaste onderdelen van de tekststructuur. Bijv. bij een probleem-oplossingstekst:
  - Wat is het probleem?
  - Welke oplossingen zijn er voor dat probleem?
  - Welke voor- en nadelen heeft elke oplossing?
- **Annotatie**: noteer structuuronderdelen in de kantlijn van een tekst: bijv. Opl1 bij de 1e oplossing en Opl2 bij de 2e oplossing.

Naarmate leerlingen de structuur steeds beter herkennen door zulke taken, kunnen er steeds iets langere en uitgebreidere tekstfragmenten gebruikt worden voor deze taken.

Gecontextualiseerde strategietoepassing Het is niet alleen belangrijk dat leerlingen leesstrategieën leren (samenvatten, vragen stellen & voorspellen), maar ook dat ze die flexibel leren toepassen. Op blz. 72 wordt dit middels een **voorbeeld** uitgelegd.

Visualiseren met oog voor structuur Visualiseren met oog voor structuur In de huidige lesmaterialen voor begrijpend lezen leren leerlingen visualiseren en schematiseren vaak als algemene strategie. Woordwebben en mindmaps worden al veel gebruikt in het onderwijs, maar die laten een relatief platte structuur zien die beter past bij 'lossere' beschrijvingen dan bij vastere tekststructuren. Om de visualiseringsstrategie beter af te stemmen op de tekststructuur, is het goed om leerlingen te leren hoe elke tekststructuur het beste kan worden weergegeven in een structuur specifieke **graphic organizer**. Een chronologische tekst vat je bijvoorbeeld het beste samen in een stroomschema of op een tijdbalk en een vergelijkingstekst in een venndiagram.

Tips:

- Gebruik graphic organizers die passen bij de structuur van de tekst. De **tabel** op blz. 62 geeft voor elke structuur een passend schema. Laat leerlingen regelmatig de tekst samenvatten in zo'n schema of laat tijdens modeling zien hoe je dat als leerkracht zelf doet.
- Bij schrijftaken of spreekbeurten kun je leerlingen leren om informatie uit verschillende bronnen georganiseerd te verzamelen in een graphic organizer. Als leerlingen bijv. een tekst lezen over Grieken en een over Romeinen, dan kunnen zij de informatie uit beide teksten in één matrix of venndiagram zetten, zodat ze die eenvoudig kunnen vergelijken.
- Leerlingen kunnen als schrijfactiviteit leren om de informatie uit een ingevulde graphic organizer om te zetten in een goedlopende tekst. Daarbij moeten ze bijv. gebruikmaken van hun kennis van signaalwoorden. Als ze over een venndiagram gaan schrijven, is het handig dat ze woorden kennen als 'echter' en 'net zoals'.

Samenvatten met oog voor structuur De strategie samenvatten, die dwingt tot goed lezen en daarmee bijdraagt aan diep tekstbegrip kun je ook op een gecontextualiseerde manier aanbieden. Leerlingen leren dan om niet op één vaste manier te gaan samenvatten, maar om hun aanpak af te stemmen op de specifieke tekststructuur. Er is dan sprake van gecontextualiseerd strategiegebruik.

Structuurgebaseerd samenvatten is een aanpak die voor betere resultaten zorgt, omdat leerlingen makkelijker een situatiemodel van de tekst opbouwen. Deze aanpak kan op verschillende manieren worden vormgegeven:

- Leerlingen vatten een tekst samen in een graphic organizer die past bij de tekststructuur (blz. 62) of gebruiken deze ingevulde graphic organizer als input voor een geschreven samenvatting in eigen woorden.
- Leerlingen schrijven een samenvatting a.d.h.v. enkele specifieke vragen die horen bij een tekststructuur. Bij. bij de probleem-oplossingsstructuur:
  - Wat is het probleem?
  - Wat veroorzaakt het probleem?
  - Welke oplossingen zijn er?
- Leerlingen gebruiken kant-en-klare invulzinnen die zijn afgestemd op de tekst-structuur, bijvoorbeeld bij een vergelijkingstekst: "Deze tekst vergelijkt ... en ... Deze verschillen van elkaar in ... en ... Ze zijn wel hetzelfde als het gaat om ... , ...en ..."

Stapsgewijs samenvatten is een alternatieve strategie waarbij leerlingen leren samenvatten a.d.h.v. een stappenplan:

1. Verwijder onbelangrijke informatie, zoals voorbeelden en details.
2. Verwijder herhaalde of dubbele informatie.
3. Generaliseer opsommingen.
4. Selecteer of formuleer zelf per alinea een kernzin.
5. Verwerk je kernzinnen in een lopend verhaal.